

Корнелія

КУПИТИ

Найбільше місця в серці юної красуні Корнелії займає відомий поет-молодомузівець Петро Карманський... Це твір глибокого проникнення письменниці у буття галичан 30-50-х років минулого століття. Серед учасників романного дійства – конкретні і вигадані особи, які, творячи свої біографії і достовірні історії, стали жертвами і героями епохи. Роман-есеї є своєрідним пророцтвом, застереженням до трагічних реалій нашого часу.

В дизайні обкладинки та форзаців використані автентичні елементи з пам'ятника Корнелії Опришко – учениці Дрогобицької української гімназії «Рідної школи» ім. Івана Франка, а також світлина К. Келлі Робертса ([flickr.com](https://www.flickr.com/photos/kellyroberts/)).

Надія
Мориквас

КОРНЕЛІЯ

Вайти кону вніркані
и повила полати його
до воню, що справив де
Вігуні мей товаришів (шюв)
Міа олауш

Дружбачокі нічч мейки - Корнелі Саринко в центрі, 1950

В С Л

Анотація

Найбільше місця в серці юної красуні Корнелії займає відомий поет-молодомузівець Петро Карманський... Це твір глибокого проникнення письменниці у буття галичан 30-50-х років минулого століття. Серед учасників романного дійства — конкретні і вигадані особи, які, створюючи свої біографії і достовірні історії, стали жертвами і героями епохи. Роман-есеї є своєрідним пророцтвом, застереженням до трагічних реалій нашого часу.

ISBN 978-617-679-136-2

© Надія Мориквас, текст, 2015

© Валерій Шевчук, післямова, 2015

© Видавництво Старого Лева, 2015

© Оксана Йориш, Назар Гайдучик, дизайн обкладинки, 2015

Обрізаний кадр закоханого фотографа

Привіт, моя дівчинко! Привіт, Корнеліє. Я з тобою, точніше — ти ще зі мною, незважаючи на глобальний опір матеріалу, який чинять несподівані лакуни в *суспільній пам'яті* та всілякі обставини мого приватного часу. Не так то і просто вилуштити тебе з савану забуття, який щоразу все тугіше затягується, що вкрай несправедливо. А здавалося мені, достатньо самій переодягнутися в спідницю — адже ти не ходила в джинсах, зробити коротке «ретро» — бо й справді, мені давно вже не пасує довге пряме волосся — і я наближуся до тебе. Чи ж я не була двадцятилітньою? І чи ж не був мій тодішній час зовсім іншим, аніж нині? Що й мої діти мають мене за якусь історичну особу, бо моя молодість, як і твоя, — уже історія. Ми ж бо родом з минулого віку — 20-го. То хіба не порозуміємося, хіба я не відчую тебе, а разом і всі події, що ти пережила, бо все, що стається з нами, — відбивається в нашому серці?

Звісно, моя гривка над самі очі (здійснилася нарешті мрія вічно зализаної дівчинки!) не зробила мене ані молодшою, ані схожою на гімназистку з відкритим чолом. А мама взагалі відреагувала забутим: «Ти — як дєтдомовка!». Цього слова не тямлять мої діти, не знала його і юна Корнелія. А це лишень один із символів, які розділяють ці покоління, ба — окремі сторінки розірваної історії, а я — між ними. Себто, власне я мала би відновити отой зв'язок, тим паче, що володію деякою інформацією? І це знаття, геть неповне, радше — відчуття, не дасть мені спокою, поки не напишу ймовірної історії сіроокої темнорусявої дівчини в елегантному плащі гімназистки з рукавичками в руках, вихопленої спалахом лєйки чи кодака просто з гамору галицького містечка, виокремленої з-поміж

двох товаришок, які не мали жодної надії здобутися на чоловічу увагу в такому сусідстві (одна з них таки не вийшла заміж).

Але не вірте старим фотографіям! Хоча давньому аматорові (то цілком міг бути закоханий в Корнелію сусідський хлопець) вдалося передати порив стрімкої дівочої ходи, якої ніщо не в силі спинити. Оця хода, оця «сіроока» врода, підсилена шляхетністю чорно-білої фотографії, і переконали мене, що Корнелія, незважаючи на поодинокі свідчення, пережила війну. Інші ж бо свідчили інше: її бачили час від часу, аж донедавна, а чи, може, вона привиджувалася тим, хто її любив. Краса не може загинути! Хоча не варто забувати про відому сентенцію, що все справжнє — трагічне.

Цей порив, цей вибух молодого енергії стався, можливо, тоді, коли вона усвідомила силу свого імені, бо доти була просто Корнеля, Неля, Нелюська. «На спомин чорненькій Корнелі», «нашій чорноокий циганочці», «коханій Корнелі» — списано посвятами в дівочому альбомі-пам'ятнику. Отже, вона була чорнявою? (Чисто інтуїтивно я почала малювати своє колись русяве волосся на темне). Найбільше записів зроблено навесні 1939-го, наприкінці останнього навчального року для 4-а класу Дрогобицької гімназії, бо далі вже мав бути ліцей. Принаймні це було до *золотого вересня*, бо ніщо на гомінкій міській вулиці не свідчить про тотальне визволення, що насувалося на галичан зі сходу. Трійко дівчат, а за ними — вся людність. Ні в кого немає в очах страху. Бо це — люди. Горді дівчата, покірні жінки, «тверезі політики», звиклі ставити на сильнішого, справні працівники, гімназійні професори, що мали місію виховників, і правдиві місіонери — священики, українці, що донедавна були русинами, жиди, що їх ніхто тут не називав євреями, місцеві поляки-мазури — усі вони були приречені на подвійний гвалт з обох сторін світу уже фактом свого існування на цій землі. Як

удалося вціліти в тому світі Корнелії? Ще й досі тоненький племінь її серця освітлює мені цю мандрівку.

За кадром, на жаль, залишився важливий персонаж цієї драми — поет Петро Карманський, який недавно справив своє 60-річчя. Його карала та сама влада, що й Корнелію, тільки в інший спосіб. Але не тільки це виправдовує їхню присутність на одних сторінках... До кого це лине у своєму леті Корнелія? Здається, закоханий фотограф свідомо обрізав кадр. Бо Карманський, щойно закінчивши лекції в гімназії, ішов назустріч і був зовсім поруч. І це під його поглядом шарілася й пишалася водночас красуня Корнелія. А за склом книжкової шафи, де я примістила їхні портрети поруч і де вони обоє двадцятирічні, дівчина вперто дивиться вбік. Треба було, щоби він дожив аж до сивини, аби стати героєм її роману. На все свій час.

Частина перша. За що , красавице, я так тебе люблю?

У бознику

Перша кров пролилася у цьому романі з любови — хлопець, що стояв на чатах у темних заростях бозу, відчахнув гілляку і порізав нею долоню. Щоби привести себе до тями!

Корнеля й не здогадувалася, скільки мук додало Збишкові нинішнє чатування. Він чекав на неї з пізнього вечора. Лиш на хвилю заскочив до хати, удаючи перед бабунею, що вкладається спати, і то весь час прислухався до вулиці під вікнами та до сторожкого саду — не знав, яку дорогу нині дівчина вибере. Збишек уже вкотре занурював лице в обважнілі від роси кетяги бозу, щоби не заснути. А думки рвалися до знайомої галяви, куди віднедавна йому було заказано. Та що ж то за зібрання на цілу ніч?! Чи, може, якась забава й посиденьки навколо ватри? Хай би вже там що було, аби тільки Корнеля не залишилася наодинці з Орестом! І Збишек, немов на яв, став із ним очі в очі. Були одного зросту, тільки Орест — чорнявий, а Збишек русявий. Однаково широкі в плечах і ходу мали горду, певну. Силою своєю не мірялися, та, ясна річ, були гідні один одного. Але зараз, за мить до світанку, за мить до того, як Корнеля пройде повз нього, війнувши продимленою спідницею, Збишек першим відвів очі від образу свого суперника. У розпачі зламав гіллячку бозу і гострим кінцем роздряпав собі долоню до крові: «Вона має іншого! Затям це собі, хлопче!»

Що ж Корнеля? Припала до подушки гарячою зацілованою щокою й поринула у свій сон. Міг би їй снитися той, хто цілував

її звечора, та щось мені підказує, що дівчина ще нікому не віддала свого серця. Хто б то не був — він снівся їй, уже вкотре, в мереживі місцевих метафор. Кожна місцина на землі має свій смак, звук і колір, а для тутешнього краю — поважними є ще й підземні ритми. Бо хіба історія місця не живе в нашій підсвідомості?

Центром Корнелиного світу в передгір'ї Карпат були Тустановичі, що вийшли колись із княжого міста Тустань. Нині це — околиця Борислава, звідки пішки можна було дійти до Дрогобича, де вчилася Корнеля. Десь далі був Львів, Україна — в центрі Європи, а Європа колихалася на Землі, а земна куля плавала в безмежному космосі. А що далі? Малою я болісно шукала відповіді на такі запитання. Але уявити безмежність не під силу людському розуму. Отож, скручуємо клубочок назад — аж до будинку на краю лісу, аж до річки Лошані, яка зараз мирно хлюпоче по той бік дороги, а бувало — береги рвала...

Корнелина душа на цю хвилю спійманою рибиною тріпотіла в лозовій верші, прибраній червоними ягодами, тицялася наосліп у міцно сплетені вічка. Не було в її житті нічого реальнішого від гіркувато-солодкого смаку цих ягід, від передчуття сонця над водою і певності, що вона вміє літати. Бо тільки уві сні ми справдешні. Ось чому так не хочемо прокидатися.

Хоча світ, куди верталася Корнеля, був у самого Господа Бога улюблений. Сонце сходило над лісом і над Буковицею-горою, випивало росу з придорожніх трав, золотило довгі дзьоби «качалок», що качали-помпували нафту просто на людських містах. Сонце вже, певно, зійшло і над грядою, що несла на своїх горбатих плечах стару дорогу до Тустані, а Корнеля ще додивлялася дівочий сон. Заснула ж бо вдосвіта. Нікого не розбудила, бо за звичкою перейшла через сусідський сад, що підступав до їхньої хати на горбку, та не стежкою, а травами,

м'яко збиваючи з них росу пластунськими черевиками. Улізла, як колись малою, у вікно, хоч знала, що мати, привчена до її вечірніх (але не нічних!) мандрівок, завбачливо залишила хатні двері відчиненими. Магдалина не потурала доньці, а лишень оберігала від зайвих переживань слабе батькове серце. Та й що вона могла вдіяти? Оце вже третя її дитина, відколи поляки заборонили Пласт, знайшла дорогу до лісу, і на те не було ради. Мати не чула, коли повернулася Корнеля. Ніхто не чув і не бачив. Та вже поринаючи в сон, дівчина чітко згадала, що за густим бозником, коло якого проходила, хтось був. Пусте! То міг бути тільки Збишек. Він там завжди стоїть, коли вона повертається з лісу, бо його самого до товариства не прийняли. Він приїздить сюди тільки на літо, до бабці Нусі. Уже давно минулися часи, коли малий Збисьо, панська дитина, прозивав її *кабанє*, а може, й не прозивав? Тустановичі, зі своєю школою, міцною парафією — чи не найбільш українське з усіх сіл, що юридично склали Великий Борислав, хоча міськими околицями й не почувалися. То, може, у сусідній Бані, де більше живе поляків, так могли прозиватися. Тепер вони і словом не перемовляться з сусідом, а вечорами він завжди там, у бознику, — немов на чатах.

* * *

Зле, що він побачив її на світанку. Та хай... Корнеля з головою накрилася хвилию млосного спомину, а крізь нього, мов із того світу — себто з цього — промовляв-виспівував мамин голос:

— Корнелю-ю-ю! — мама завжди так виспівувала, щоби поволі й лагідно визволити її з солодкого сну. — Корнелю-ю, вставай! Білий день надворі!

А день був білий, мов неділя. Сонце снопом накрило подушку із розсипаним по ній кольору старого срібла волоссям, засвітилося рум'янцем на щоці. Мамин голос витягав зі сну, із солодкого дійства, де вона падала у мокру густу траву, схопившись для рівноваги за галузку калинового куща однією рукою, а другою відпиралася від хлопця. Найбільше боялася почути тріск зламаної гілки, бо то була недобра прикмета для дівчини.

— Встаю! — проспівала у відповідь, бо вже не хотіла додивлятися того сну.

Зісковзнула з ліжка і сіла перед тристулковим люстром причесатися. Батистова сорочка геть злетіла з плечей, і на світ божий випорснули білі груденята. Аж тепер Корнелія побачила, як вона засмагла. Обличчя і трикутник вниз від шиї здавалися золотистими. Чи її тіло довершене? Остаточо прокинувшись, обтиснула навколо стану сорочку і закрутилася перед люстром.

«Жінка — вершина творіння!» — згадала лекцію нового учителя, який говорив ці слова гейби зосібна до неї, показуючи їм зображення Афродіти, що була взірцем жіночої вроди для багатьох поколінь малярів. Придивившись до себе, Корнелія переконалася, що вона гарніша. Тіло в неї гінке, стан набагато тонший, ніж в Афродіти. А може, та була старшою? Та хіба античні богині мали вік? Вони завжди були молодими або ж у розквіті літ. Корнелія спробувала уявити себе в розквіті і не змогла, немовби їй назавжди судилося остатися такою, як нині. Правду кажучи, вона нічого не робила з того, що вродлива, просто звикла до захоплених поглядів, що супроводжували її скрізь. Це був нормальний стан речей. Мама в неї була красунею, особливо на давніх світлинах. А батько — звичайний бойко зі Стрия, який прибився до околиці Борислава, приваблений тутешніми підземними скарбами, і скоро похилив свої горді плечі, заробивши серцеву неміч. Вже старшим

парубком Василь Опришко оженився на вдовиці, чоловік якої не повернувся з Першої світової. Прилучився таким чином до заможної верстви вибушників, на городах яких щасливо вибухнула нафта, за що фірми платили добрі відсотки. Досі на цьому обійсті на краю Тустановичів можна побачити бетонну тумбу із спеціальним номером, яка позначає ліквідовану у п'ятдесятих свердловину, пробурену тут ще у 1912-му. Тоді ж перший муж Магдалини заклав фундамент нового будинку, а будувати його довелося вже Василеві. З тої старої хати, куди він прийшов за зятя, цілою залишилася тільки комора, завітчана пучечками сухих трав, що немилосердно пахли, і де діти любили влітку ночувати. Дітьми нині були тільки наймолодша Іванка зі своєю нерозлучною товаришкою Любцею з іншої бориславської околиці — Бані Котівської. Корнеля, на чотири роки старша від них, була вже панною на виданні і їй не пасувало ночувати в коморі. Вона любила бувати тут удень, коли випадала вільна хвилина і до неї навідувалися ясні думки, які записувалися до потаємного зошита. Часом засинала разом з ним — на запічку, на мішках, набитих соломою. Звідси стара комора виглядала як оселя лісової відьми. Не раз сюди заходив і батько. Сідав задуманий на лавицю. Його лице барви дерева на мить зливалося зі старим конов'ям, бочечками та діжами, з віком старої скрині, на яку він клав свою важку голову і на яку перетікали узорі з його рук. Корнелі тоді здавалося, що батько на її очах перебирається в інший світ, де заспокоюється, відпочиває, і там йому добре. Якось їй пощастило побачити його обличчя щойно зі сну: воно було молоде, вродливе і якесь незнайоме. Очевидно, то був інший Василь Опришко або одне з його призначень, якого він не зумів у цьому світі сповнити.

Кована батьківська скриня була в цій коморі єдиним скарбом, який Василь перевіз зі Стрия, коли вони з Магдалиною побралися. Корнеля любила порпатися в її нутрощах, де до

сімейних реліквій потроху додавалися речі пізнішого вжитку, що ставали непотрібними, коли в хаті був достаток. Але ж серця статками не зцілиш. Василеве серце, чуле на кожну кривду, найбільше боліло від жінчиної вроди. Усе йому здавалося, що вона не має його за мужа, рівного собі. Ніколи з ним не жартувала так, як з іншими, і не сміялася дзвіночком від його жарту. Магдалина — казали, що з таким іменем ще за життя можна спокутувати свої й чужі гріхи — любила гостре слівце і товариство. Навіть у найліпші часи їхньої молодости їй нудно було всидіти в хаті, усе тягнуло на люди. Корнеля вдалася в неї. Найбільше зі своїх чотирьох дітей він любив її, бо лишень вона лицем схожа на матір. Так само вічно сміється, і то не знати чого. Йому часом кортить поговорити з донькою, але не відає, з чого почати. А мав би спитати її... зрештою, дівка на порі. Він би нічого не мав проти, якби... Раз таки не стримався:

— Корнелю, а маєш когось?

— Адіть, татку! — Корнеля рвучко тріпнула волоссям. Не була б така подивована, якби то спитала мама. Таки дивний у неї батько.

Василь Опришко був чоловік сумирний. То його брат, відомий націоналіст Микита Опришко, який не вилазив з польської тюрми, успадкував бунтівну енергетику цього прізвища, чим привертав недобру увагу всіх властей до їхнього роду. А він, Василь, ніц би не мав проти, якби раптом його зятем став поляк — сусідський Збишек. Бачив, якими очима той дивиться на Корнелю, здається, життя би за неї віддав. Хоч село й поближній Борислав не забули ще жахів пацифікації, Василь мав куцу пам'ять на цю кривду. Зрештою, Збишкова мати, пані Гелена, була за походженням українкою, хоч віддали сина таки до польської гімназії. Родина порядна, господар дому працював у бориславській управі нафти, і то на досить добрій посаді... Але, здається, Корнеля сохне за тим збуєм Орестом. Він був

товаришем його сина і мав гарну опінію в очах Магдалини. Та Василь добре знав, що ті хлопці собі не належать...

Цікаво, що би на це сказала Корнеля? Вона ж і любила батька, і жаліла його, і мала за дивака. Але ж мама його покохала! Корнелія також не особливо розрізняла хлопців на вроду, бо, як учила мати, головне в чоловіків — то розум, а для того, хто поведе тебе під вінець, — ще й добре серце. Дівчина, правда, воліла, щоби її тато і її суджений мали тверде серце, бо добре — болить. Та про це годі думати! Треба спочатку скінчити гімназію, потім ліцей і йти вчитися далі. Усі вчителі їй про це твердять, та й вона сама має такі амбіції. Часто бачила себе збоку, як крутиться вивіркою в коловороті великої господарки, і знала, що так вічно не буде. І не заміжжя її висвободить. Та й за кого б то вона мала виходити? Орест нічого такого їй не каже, він тільки уві сні відважний. А поважний професор має жінку, яку, правда, досі ніхто з його теперішніх учнів не бачив, і сиву голову. Та як почне розповідати про далекі краї, де колись побував, або читати поезії, то робиться молодим. Очі йому блищать, голос піднімається вгору і спадає, раптом притишений...

Корнеля часом і не тямить, про що говорив професор, тільки ці переливи голосу, тільки усміх теплий і сумовитий... Вона б слухала його день і ніч, щоби знову побачити в його зорі щире захоплення, яким тільки раз її обдарував, коли приніс той альбом зі світлинами античних скульптур. Вона ладна захистити його від усіх! Бо пан професор, кажуть, пережив любов без взаємності, що зле для нього скінчилося. Ніби його мила вийшла за іншого, а він понаписував купу сльозливих віршів. Треба подивитися в читальні за його книжками. Чи є там той вірш, що хтось із хлопців почав деклямувати, ще й за професором двері не зачинилися?

Чи зрозумієш ти мої гіркі страждання? Об шиби б'ють листки і пугає сова...

— То цілком не до сміху! — розсердилася на товаришів, що аж захдилися, — ви ж подивіться, який він шляхетний.

Направду, бо дивився на неї, гейби на бронзову фігуру. А певно! Поет міг поцінувати дівочу вроду. І щось записати, спеціально для неї! Та, гортаючи свій пам'ятни́к, Корнеля не знаходила для цього гідної картки. Не випадає ж професорові вписуватися поряд зі словами Славка Татарського: *«Їхав чорт на кочерзі та й заїхав в комин. А я тобі, Нелю, вписався на спомин»*.

Як побачила його вперше зблизька, аж на четвертому році навчання в гімназії, зайшов до класи — стрункий і сивий, у світлому костюмі, з широким краватом, і таким же сивим смутком відбивали його очі — в Корнелі серце защеміло. Не зустрічала ще такого гарного чоловіка. То був сам Петро Карманський, відомий поет і мандрівник, гордість гімназії, який досі ніколи не промовляв спеціально до неї і не дивився в її бік.

Він дивився на неї не так, як залюблений Збишек, що поїдав очима при кожній нагоді. А така нагода траплялася мало не щодня, відтоді, як хлопець на стало поселився у своєї бабці. Щоранку вичікував за сусідською хвірткою. Йшов за нею слідом аж до станції, відтак їхні дороги розходилися, хоч обоє їхали одним потягом, та сідали до різних вагонів. То не було конечне, але за звичкою Збишек пхався до наповненого *польського* вагону, а Корнеля тішилася комфортом в іншому, наполовину заселенім українцями. Якби ж він сів поруч із нею, то, хтозна, може, за тих кільканадцять хвилин їзди зважився б на якусь мову! Бо в Дрогобичі їхні дороги знов розходилися: Корнеля йшла першою, а він, на безпечній віддалі, за нею, пестячи очима гінку постать, аж поки не звертав зі Стрийської на

вулицю Сенкевича до польської гімназії Ягелли. Корнеля ніколи не оглядалася, але спиною відчувала і подих, і погляд Збишка.

Орест, той узагалі — як загляне своїми очиськами просто в душу, то її нараз обсипає жаром і морозом. Спокою ради вона забороняла собі думати про нього у невідповідних місцях, скажімо, на лекціях чи на Службі Божій.

Цілком інше — то сусід по парті глухий Яромир, який учиться, переписуючи її конспекти, але очей на неї не піднімає. Хоч раз таки впіймала його погляд, але хлопець блискавично прикрив його довгими, як у дівчини, віями. Затямила, що не можна його ображати. Ніколи.

Може, професор глядить на неї так (раз тільки й глянув!), як мала Любка? Мала, ще й маленька. Для неї всі високі дівчата — красуні. Пригадує, як вибралися однієї неділі на шпацер[1] до Трускавця, куди також ходилося пішки: вона, Орест, Марійка Хорт, Іван Франко та ще дехто з бориславців. (О, тут є знайомі прізвища! Іван Франко — то внучатий племінник свого знаменитого тезки, також писав вірші, загинув у вирі Другої світової війни. А з Марією Хорт я зустрічалася, записувала її долю на засланні — вона з тих репресованих большевицькою владою галичан числом 60 тисяч, яких у 1947 відправили в товарних вагонах на вугільні шахти Уралу). То було добірне товариство, серцевину якого творили ті, хто щодня мандрував потягом «Борислав — Дрогобич». Домовлено було зайти до знайомих, а може, й потрапити на якусь забаву. Та в останній момент приєдналася до них Іванка зі своєю нерозлучною товаришкою! І не відженеш малих, бо ж вони — також гімназистки, і не пожартуєш при них. Та треба було знати Ореста! Як поверталися назад, то коло старого цвинтаря під Дубами він враз вигукнув замогильним голосом:

— А хто тут бродить, а хто тут чого шукає?!

У ту ж хвилю тріснула гілляка на старому дубі. Це було так зненацька, що Корнеля спіткнулася на рівній дорозі і потрапила в Орестові обійми, а дівчата заверещали й збилися в тугий клубочок. Тільки не Любця! В останніх відблисках сонця, що вже студилося в тустанівському озері, Любчині очі горіли невимовним захватом. Вона стояла окремо від гурту і дивилася на Корнелю та Ореста з побожним зачудуванням. А було то дуже безкорисливе захоплення Корнелиною вродою і її хлопцем. Вони обоє, на гадку Любці, складали чудову пару. Вона ладна була служити цій красі без жодної сатисфакції. Тож коли спершу провели Корнелю з Іванкою до початку їхньої вулиці в Тустановичах, а Любці випало йти на іншу бориславську околицю, поруч з Орестом, — була збентежена. Досі тільки здалеку бачила цього вродливого, майже дорослого парубка, що жив на сусідській вулиці. Навіть уявити собі не могла, щоб оце він проводжав її додому. З переляку всю дорогу не вгавала, деклямувала вірші і навіть співала:

*Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтесь, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі.
Завмерлеє в серці кохання.*

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ